

TÖBBJELENTÉSŰ ÉPÍTÉSZET

A szegedi Szent-Györgyi Albert Agora épületéről

A főbejárati homlokzatok rácsos, metszetszerű kialakítása zárja közre a központi agorateret

Az együttes új félpublicus közterét archetipikus elemek veszik körbe: a „ház”, a „campanile” és a „domb”

Hazai középület-építészetünk kiemelkedő példáira általában jellemző a jelentéstani egyértelműségre, a koncepcionális alapvetések monolitikusságára, az épület egyértelmű olvashatóságára való törekvés. Izgalmas kivételek azok az esetek, amelyekben az építészeti koncepció többolvasatú, egymásnak akár csaknem ellentmondó értelmezési keretek termékeny együttélésének biztosítva lehetőséget.

A különleges építészeti fejlemények persze rendre a kivételes kontextusoknak is köszönhetők. A szegedi Szent-Györgyi Albert Agora illeszkedik azon speciális, tudományos-kulturális központok sorába, amelyek több vidéki nagyvárosban európai uniós forrásokból valósultak meg. A programra tervpályázatot írtak ki, a Bíráló Bizottság munkáját Reimholz Péter vezette, majd a győztes terv készítői, Báger András és Helmle Csaba tervezhették meg az épületet.

Az alapvetően új típusú közművelődési, tudományos-kulturális funkciójú intézmény sajátos módon integrált egymástól látszólag nagyon távol eső, de valójában is

külön üzemeltetett rendeltetési egységeket: a Százszorszép Gyermekházat, az Informatikatörténeti Kiállítást (amely már korábban meglévő, országos jelentőségű szegedi gyűjteménynek biztosít helyet), az Informatóriumot (amely a legfrissebb technológiákat bemutató „jóvilág-laboratórium”) és a Látványlaboratóriumot (amely az MTA Szegedi Biológiai Kutatóközpont nemzetközileg is kiemelkedő eredményeinek látványos, interaktív bemutatását szolgálja), valamint a hozzájuk kapcsolódó, de tőlük függetlenül is működő kiállítótermi, rendezvénytermi funkciókat.

Ez az összetett tervezési program különleges helyszínen valósult meg a Kálvária sugárút, a Jósika utca, a Gogol utca és a Londoni körút által határolt tömbben, pontosabban annak belsejében, egykori üzemi épületek helyén barnamezős beruházként. Szeged belvárosának külső övezetéhez tartozó terület az 1879-es árvíz utáni újjáépítés jellemző példája: lazább, változatos beépítésű és igen jelentős magasságkülönbségű épületek határolják.

A tervezők lényegében a tömb geometriai középpontjában, kvázi szabadon álló módon, de egyik oldalán a meglévő tűzfalakhoz tapadva helyezték el az épületet, melynek L alakú telepítési gesztusával és homlokzati megformálásával egyértelművé tették a Kálvária sugárút felőli gyalogos megközelítés prioritását. Az épület földszintjén helyezték el a félpublikus új köztérrel (agoraterből) nyíló többfunkciós aulateret, amely csápszerű nyúlványaival az épület mindkét oldalán kialakuló félprivát terek felé nyit, mintegy összefogva a telepítéssel szükségszerűen kettévágott tömbbelső maradék tereit. Ugyancsak a földszinten helyezkedik el a rendezvényterem, az aulatér bővületeként értelmezhető olvasó- és kiállítótér és az abból nyíló kisebb előadóterem, valamint az agorater felé nyíló üzletek is. Az első emelet a Százszorszép Gyermekházé: a nagy, teraszkapcsolatos játszóházi tér és a különféle műhelyek elfoglalják mindazon területeket, amelyeket a földszinti nagyterem kétszintesége miatti légtér szabadon hagy. A második emeleten helyezkedik el a Látványlaboratórium egysége, és mind az Informatórium, mind az Informatikatörténeti Kiállítás kétszintes elrendezésben részben itt, részben a legfelső, harmadik szinten működhet. A gépjárművek – a magas talajvíz miatt – a földszinten kaptak helyet: az L alakú beépítést majdnem U alakúvá kiegészítő, de a főbejárat felől domb mögé rejtett épületszárnnyban. Ehhez csatla-

kozóan, az agorateret zárva kis kávézó épült a zárható udvar határára, melynek sarkában az épület jelképül szánt, de az udvart átöblítő kürtőhatása miatt klimatikus szerepet is betöltő torony áll.

Mind kontextusában, mind belső funkcionális rendjében összetett, mégis egységes képet nyújtó épülettel van dolgunk. Ám az egyértelműnek, kézenfekvőnek tűnő megoldások mögött valójában nagyon is rafinált és összetett háttérű tervezői döntések állnak, teret engedve ezzel az értelmezési keretek tágasságának is.

Addíció és kontextus

A helyszínválasztásban kódolva volt az épület paradoxona: tömbbelsőben miként képest önálló és méretéhez, jelentőségéhez mérten hangsúlyos középületté válni. A 2009-es tervpályázat pályaművei alapvetően háromféle megoldást kínáltak. A Kálvária sugárút és a Gogol utca között kialakult építési hely bizonyos értelemben kettévágja a teljes tömböt. E kettévágás megszüntetésével, ha tetszik, befoltozásával éltek azok a pályázók, akik a régi, meglévő tömbszövetbe olyan új, mesterséges szövetszerű beépítést képzeltek el, amely az inhomogén funkcionális egységeket, és fordítva, az azokhoz tartozó köztereket fűzték föl egyazon új rendszerben. Voltak, akik a takaratlan tűzfalak problémájára kerestek válaszokat mind több ilyen pozíció megoldásával, a régi szövet foly-

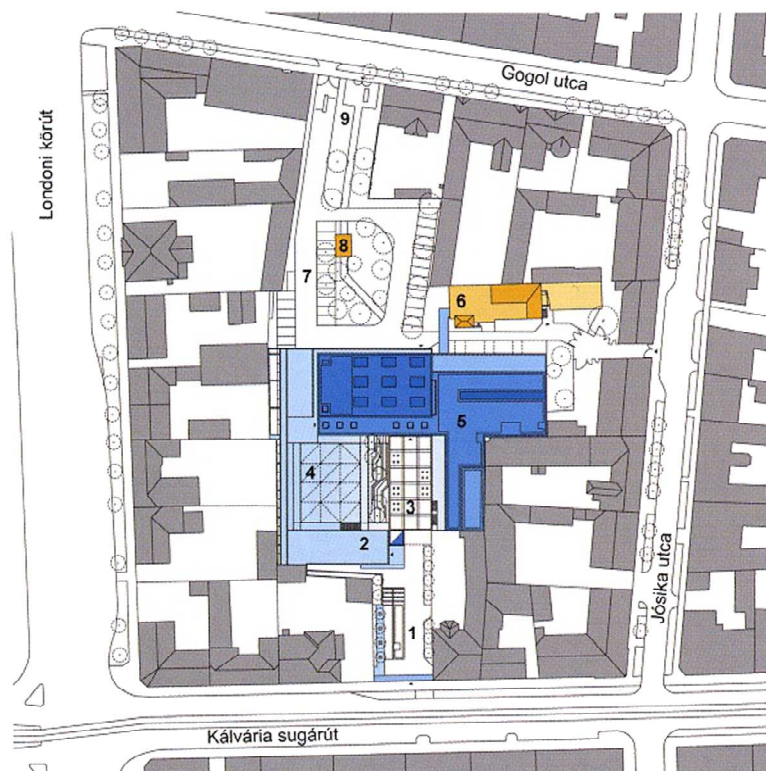
A „klímatorony” egyszerre szellemes megoldás az udvar gravitációs átszellőzésére, és egyszerre az együttes identitását adó jel

É p í t é s z :

B á g e r
A n d r á s ,
H e l m l e
C s a b a

Helyszínrajz

1. Előudvar
2. Étterem – klímatorony
3. Agora díszter
4. Prizmás domb
5. Agora épület
6. Felújított irodaház
7. Parkolóudvar
8. Porszívó torony
9. Fejlesztési terület

A Gogol utca felőli lyukarchitektúra homlokzat

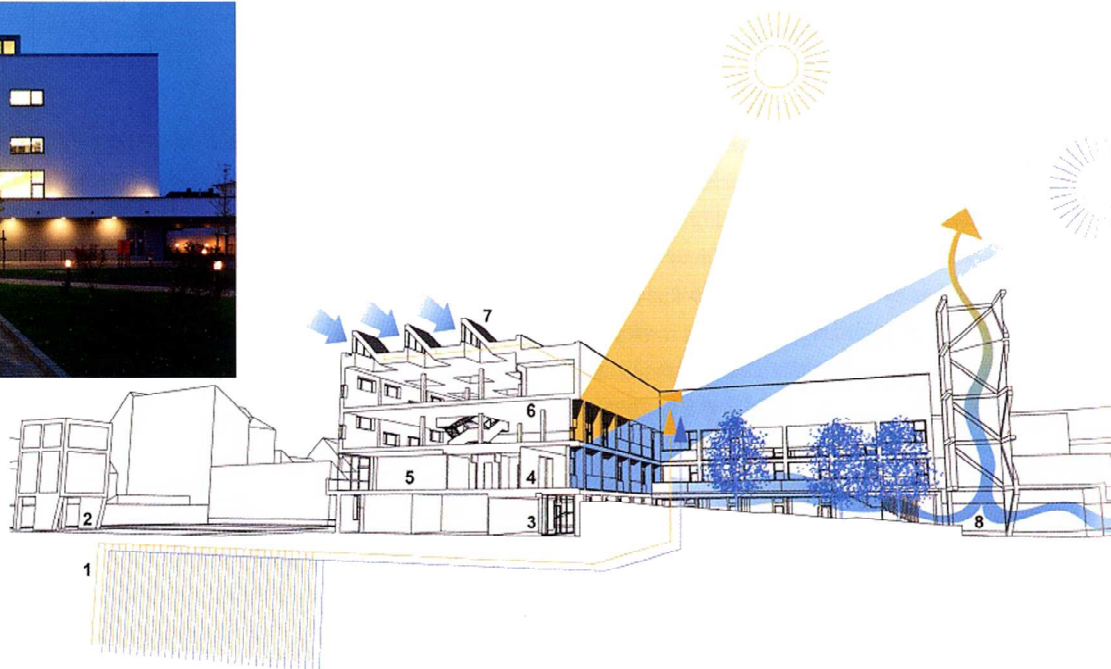
tatásával. És voltak tervek, amelyek vállalták a tömbbelsőbe települő épület „abszurditását” alapvetően szabadonálló megformálást választva, közülük tartozik a nyertes és megépült pályamű is.

domb jelenti csupán. Szabadon álló, mégis hozzátapad a Jósika utca felőli tűzfalakhoz, azaz kötődik a beépítés kontextusához, és valójában inkább át- mint körbejárható. A tömböt határoló két utca között nyitott és zárt te-

Az épület működése egy gép refináltságát mutatja: az egyes építészeti fordulatok mind a tudatos energiagazdálkodás szolgálatában állnak

1. Talajszondák
2. Porszívó torony
3. Üzletek
4. Zsilongó
5. Mozgásműhely
6. Informatikatörténeti kiállítás
7. Felülvilágítók napelemekkel
8. Klímatorony

Szabadon áll, de valójában tovább is szövi a tömb szövét, csak inkább additív, semmint hasonulni kívánó módon; ugyanakkor nyitott struktúráként viselkedik, ez biztosítja alkalmazkodóképességét. Az agorater felől L alakú épület valójában U alakú, még akkor is, ha a térfalat egyik oldalról a földszintes parkoló tömeget takaró

rek, épített elemek sorolása, egymásba fűződő láncolata teremt kapcsolatot, így a Kálvária sugárút klasszikus foghíjpozícióját egy épített kapuelem zárja, melyből keskenyebb előtér nyílik (díszmedence, kerékpártárolás). Valójában innen tárul fel az épület telepítését meghatározó, nyitott agorater, amelyet körbevesznek az egyes –

egymástól eltérő minőségű – épületelemek: a torony, a kávézó földszintes pavilonja, a domb mögé rejtett parkoló és az L alakú főtömeg. E térhez csatlakozik immár az épületbelsőben megfogalmazott aulatér, amely – belső elosztószerepén túl – kapcsolatot teremt az épület mögötti területtel is, ahol további parkolók és a gazdasági feltöltés mellett természetesen a Gogol utca felőli alternatív gyalogos megközelítés is megvalósul az e területen meghagyott régi fűrészporthatár porszívó tornyának kapuszerű felhasználásával. A tervezők az épület és a Gogol utca között két további lehetséges épületszárny beépítését javasolják, additív struktúrájuk a jövőben folytatható. A két utca között lineárisan felfűzött terek itt ott kapcsolódnak a meglévő szövethez is: a kapuépület, a kerékpár- és a gépkocsitároló és maga a főtömeg is úgy foglalja el helyét, ahogy azt a telek kontúrja, illetve a kialakult kerítés- és tűzfalak indokolják, a tömbbelsőben meghagyott egyetlen épületet üveg híddal kapcsolja magához.

Az addíció, mint tervezési eszköz a belső elrendezésben is érvényesül, hiszen a nagyon is eltérő funkciók „tetris”-elemekként a legkompaktabb, legraktikusabb és funkcionális kapcsolatokban is működő alakot vették fel.

Tetten érhető a különféle minőségű külső és belső terek sorolásából, összefűzéséből összeálló új montázs, amely úgy hoz létre teljesen új kontextust, hogy a meglévővel is viszonyt teremt.

Tárgy a tömbbelsőben

Az épület öntörvényű objektumként került a tömbbelsőbe. Minden alkalmazkodó gesztusa ellenére olyan új szövetelem, amely bizonyos szempontból sokkal inkább tárgyszerűségével hívja fel magára a figyelmet.

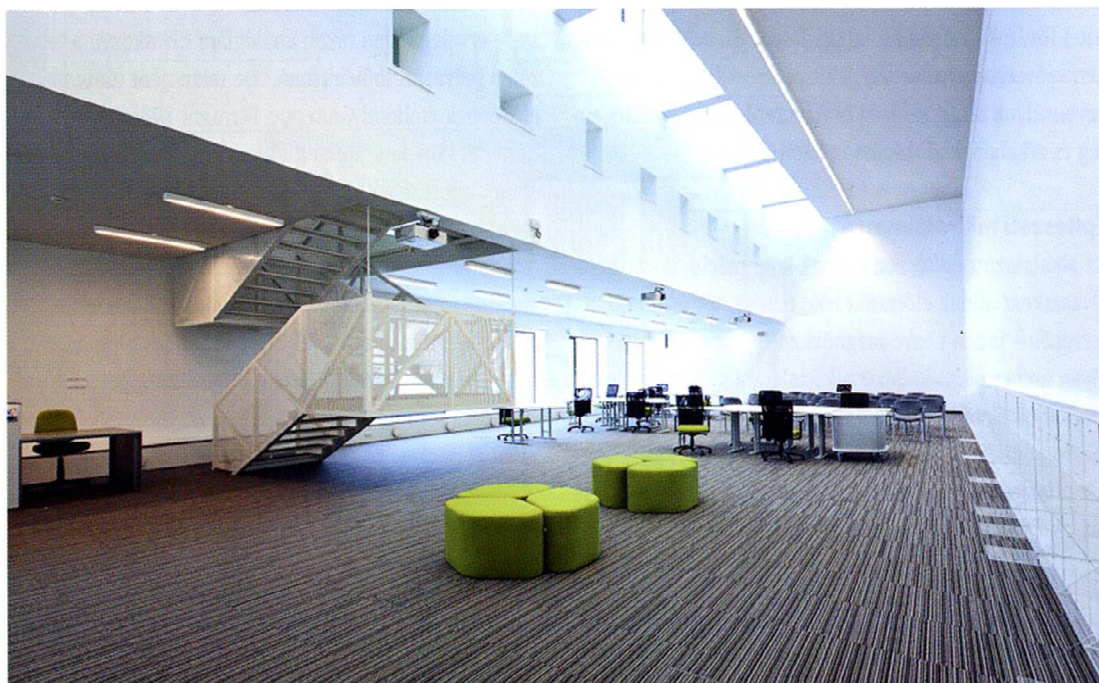
Maguk a tervezők is felkínálják ezt az értelmezést: a pályázati műleírásban utalnak az épület kétarcúságára: míg a Kálvária sugárút irányából megközelíthető bejárati előtér felőli homlokzatokat a monitor display-felületéhez

(a béléletében színezett rácsot a képernyő pixelstruktúrájához) hasonlítják, addig a Gogol utca felőli, hierarchiájában mindenképp másodlagos oldalt, annak a technológia által megkövetelt formájú hátuljához. Tetszetős analógia, kézenfekvően kötődik az informatikai kiállítási tárgyak világához is, de üdítően távoli, semmint hogy direkt üzenetként érzékelnénk.

Mégis egyazon épületen belül a homlokzatok ilyen radikálisan különböző kezelése a mögöttes funkciókkal csak részben magyarázható. Sokkal inkább olyan pre-konceptióról van szó, amely az épülethomlokzatok közötti különbségtételt (és az ebből fakadó tárgyszerűséget) is a telepítés, azaz a két oldal didaktikus megkülönböztetésének szolgálatába állította. Így a tervezők az agóratér felőli L alakú homlokzatok esetében szigorú rácsot alkalmaztak, amelyet a szükséges helyeken a rács szerkesztésének szabályaihoz képest módosítottak (lodzsák, kis magasságú ablakok, a sarkon önálló rács-elemek), míg a másik homlokzaton ott helyeztek el külső síkú ablakokat, ahol a mögöttes funkció miatt az szükséges volt. Másképp fogalmazva: míg a főhomlokzat építészeti kötődése alapvetően az egész terv szerkesztésére jellemző raszter homlokzati kivetülése, addig a hátsó homlokzaton nyoma sincs a raszterelvűségnek. E ket-tősség miatt az L alakú homlokzatokat valójában met-szeteknek érzékeljük. Mintha egyetlen nagyméretű tömbből lenne kimetszve a főbejárat két homlokzati oldala, majd a kimetszés, mint inkább tárgyformáló szer-kesztés ténye nyersen és őszintén feltárulkozna.² Ha ezt a kortárs építészetből jól ismert szerkesztési elvet össze-vetjük azzal a ténnyel, hogy épületünk a tömbbelsőben áll, ahol homlokzatok és tűzfalak sajátos montážsa jelent épített kontextust, akkor épp ennek finom átíratként te-kinthetünk magára az új épületre is.

A tárgyszerűség az épületbelsőben is megfigyelhető. Nincs két egyforma szerkesztésű szint. Kétszintes terek légterei szorítanak ki funkciókat a felsőbb szinteken, és

- 1 Dobó Csaba: *Rácsos, izgalmas és zöld c.* cikkében idézi Helme Csabát: „Lényegében az épület elé egy mennyezet nélküli aulát álmodtunk...”. In: *szegeidma.hu*, <http://szegeidma.hu/hir/szegeid/2012/09/racsos-izgalmas-es-zold-teriteken-az-agera-fotok.html>, 2012. szeptember 4., utolsó megtekintés: 2013. január 18.
- 2 A metszetről kiinduló szerkesztésnek az a homlokzati kivetülése figyelhető meg a tervezőpáros III. díjjal jutalmazott NKE Sportközpontjának pályaművében is. In: <http://epiteszforum.hu/nke-sportkozpont-a-bahcs-muvek-iii-dijas-terve>, utolsó megtekintés: 2013. január 18.
- 3 A granadai Alhambra olyan palota, amely ugyancsak rejtett pozícióból, a várudvarból tárul fel. A pályázati műleírásban a várfal analógiáját a tömb épületei, a palotát a tömbbelsőbe kerülő Agora épület jelenti.
- 4 Vö. „Megfelelve a kornak, mely végzetesen vonzódott a lépték és a kontextus megbontásához, a mérnökirodában dolgozó építész egy téglaburkolatú, túlméretezett, zárt kubus tervezett, amelynek semmi köze környezetéhez, kizárólag önmagához illeszkedik. Az így létrejött együttesek abszurditását a csupasz tűzfalak, a szabadon futó kémények és a szomszédos többszintes házak félbevágott világítóudvarainak a legvégsőkéig kiélezett hatása adja. ... A nosztalgikusan alkalmazkodni akaró nyolcvanas évek elmúltával ezeket a mesterségesen létrehozott foghíjakon álló transzformátorállomásokat az új minimalizmus jegyében avantgárdisztikus, kompromisszum mentes modern építészetként üdvözljük.” (Pazár Béla: *Baustelle Ungarn. Neuere ungarische Architektur*. Akademie der Künste, 1999, p. 15.)

Az Informatórium belső tere: a teret hosszirányú faltartó hidalja át

A rácsos homlokzat mögött
általában közösségi terek húzódnak

fordítva, a helyiségek közötti megmaradó tereket pontosan töltik ki a nagyobb belmagasság-igényű terek légterei. Valószínűleg faltartó hidat át ott, ahol ez a fajta szerkesztés a pillérszteres rendszerrel már nem követhető le. Mintha egy épületgép belsejét látnánk, ahol a rendet elsősorban nem az építészeti, tartószerkezeti szerkesztés, hanem a funkció belső ökonómiaja határozza meg.

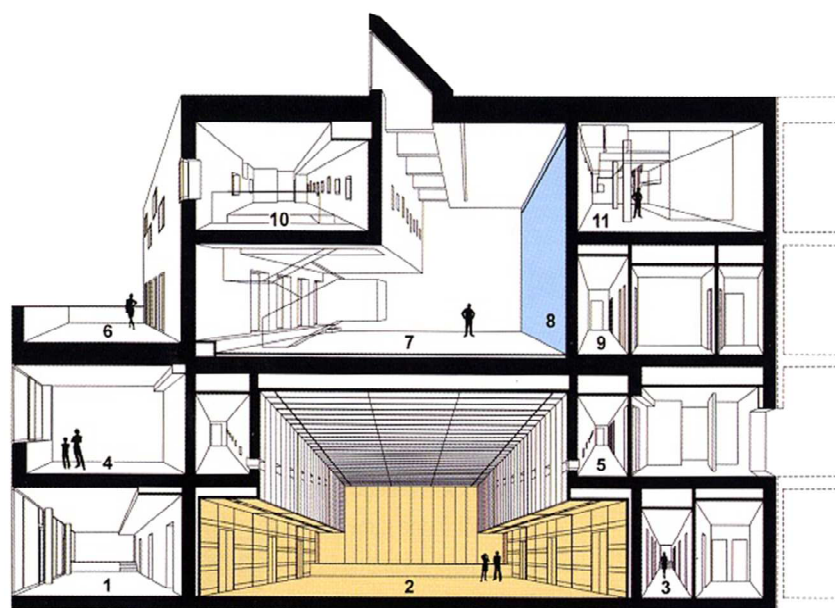
De épületünk működése is sokkal inkább egy gép rafináltságát mutatja: az egyes építészeti fordulatok mind a tudatos energiagazdálkodás szolgálatában állnak. Az észak felé felnyíló hatalmas shed-tetők, a déli homlokzat

reprezentativitását a Kálvária sugárút felől feltáruló új közter, az agóra, mint – ahogy a tervezők fogalmaztak – „nyitott aula” köré telepített, bizonyos értelemben monumentális elemek együttese érte el. Az agorater ugyan is hiába lenne a tömbbelsőben kellő nagyságú, hiába lenne kapcsolata a Kálvária sugárúttal megfelelő, ha – méretéhez képest – nem értékelné tudatosan túl e téri helyzetet az őt körülvevő építészeti és kvázi építészeti elemek minősége és jelentéstartalma.

A rácsos homlokzat, noha épp olyan magas, mint a túldolali lyukarchitektúrás párja, elvont szerkesztésénél fogva nagyobbak, más léptékűnek tűnik. Nem „csodák

Giuseppe Terragni, Casa del Popolo
homlokzata, Como, 1936

Metszet

1. E-pódiumtér
2. Diszterem
3. Előadói öltözők
4. Kézműves műhely
5. Kukucskáló ablakok
6. Terasz
7. Informatórium
8. Screen-fal
9. Mellék helyiségek
10. Intelligens otthon
11. Légtechnika

hátrahúzott üvegezése a benapozás hatásait optimalizálja, a jelkép torony kürtőhatása pedig az udvar átszellőztetését hivatott segíteni. A gépészeti működés jórésze rejtett, de ami megmutatható, az „látványgépészetként” a közönség számára is megismerhető.

A mára a plasztikus téglalapépítészet és a kontextushoz való bátor viszonyulás szép objektumaivá váló (egykor a kontextussal szemben érzéketlen korszak által létrehozott) fővárosi trafóházak világa juthat eszünkbe. A történeti szövetbe helyezett tárgy itt persze kifinomultan egyensúlyoz tárgyszerűség és házszerűség, szövetidegenség és alkalmazkodóképesség határán.⁴

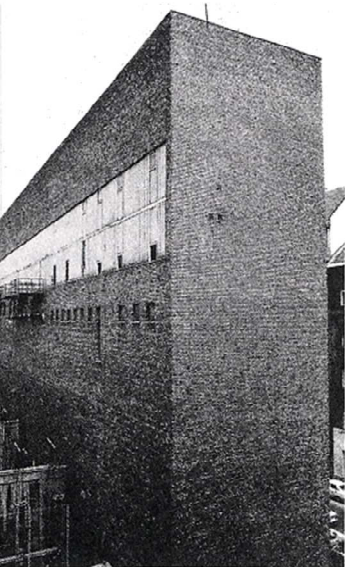
Építészeti mikroklíma

Az alkalmazott építészeti elemek konnotációi közérthető olvasatként állnak előttünk: ház, torony, tér és domb. A tervezők – innen nézve meglehetősen módon – egy olyan archetipikus kollázst alkottak, amely öntörvényű módon éli életét a tömbbelsőn belül. Az önálló identitás megfogalmazását, az alappozíció, a tűzfalak, belső udvarok óhatatlanul másodlagos építészeti világának felülírását, az új, csaknem 6800 négyzetméteres középület rep-

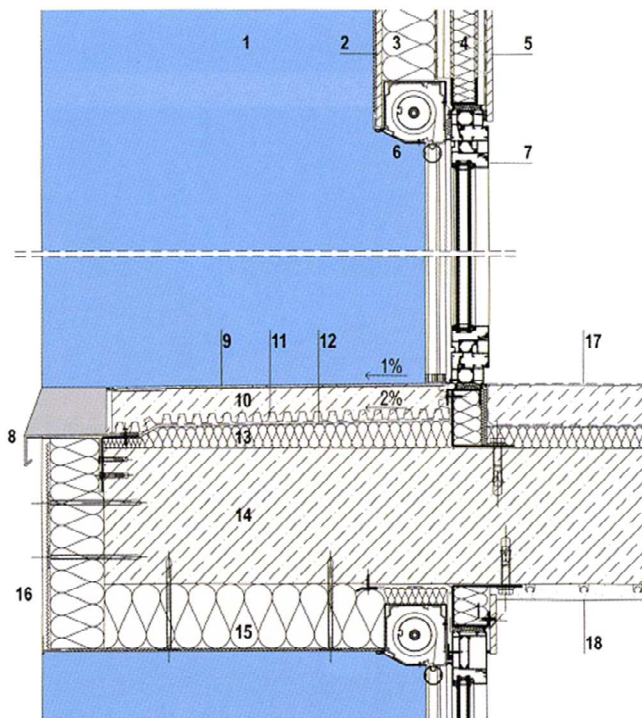
palotájára” vagy játszóházra, informatikai kiállításra, sokkal inkább reprezentatív középületre, például városházára asszociálunk. Elvont szerkesztése messze a mögöttes funkció jelentéstartalma fölél emeli jelentésének rétegeit. De ugyanezt a hatást érezni a már-már klasszicizáló tagoltság, a kifutó földszintek, a legfelső szint tömör homlokzata vagy az absztrakt oszloprendeknek érzékelhető homlokzati pillérek miatt is. Palotahomlokzat – érvelnek igen távoli analógiára hivatkozva a tervezők a pályázati műleírásban.³ De talán nem tűnik távoli előképnek említeni Giuseppe Terragni 1936-os comói Casa del Popoloját, ahol a főhomlokzat szerkesztése az épület raszterének kivetülésén túl egyfajta absztrakt klasszicizálást is mutat.

A torony, mely a térnek a főépülettel szemközti pontján áll, kijelöli annak határát, ugyanakkor szinte funkció nélkül megfogalmazott jel, amely egyrészt a tömbön kívül, már a sugárútról is látható, másrészt logószzerű megjelenésével igyekszik ellensúlyozni a tömbbelső negatív alaphelyzetét: „campanile” és elvont geometriai vázszerkezet egyszerre.

A leginkább meglehetősen mégis a domb, amely a ga-

Transzformátorház a Dob utcában,
építész: Lestyán Ernő, 1969

A rácsos homlokzat részletrajza

1. Bélétek színezése – nemesvakolat
2. 11 mm üvegörlemény lap – nemesvakolat felületképzéssel
3. 10 cm ásványgyapot hőszigetelés
4. Szakipari „szemöldökfal” acél vázszerkezete ásványgyapot kitöltéssel
5. Belső oldali párazárás, festett üvegörlemény lapburkolat
6. Vezetősínes vászonárnyékoló vakolható tokszerkezettel
7. Hőhídmentes alumínium nyílászáró szerkezet
8. 0,8 mm titáncink párkányszegély
9. 3,5 mm hálórőstítésű, nagyméretű (300×100 cm) greslap burkolat
10. 5-6 cm vasalt aljzatbeton
11. Műanyag fátlyallal kasírozott műanyag felületszivargó lemez
12. PVC vízszigetelés + műanyag fátlyal elválasztó réteg
13. Expandált polisztirolhab hőszigetelés
14. 25 cm vasbeton födém
15. 12 cm ásványi szálás hőszigetelés
16. Öntisztuló üvegszálerősítésű mikroszilikon nemesvakolat
17. Műgyanta padlóburkolat
18. 3 cm hűtő-fűtő mennyezeti vakolat

rázsok földszintes tömegét takarja, és képezi ezzel harmadik térfalát az agoraternek. Tekintve a környezet topográfiáját és morfológiáját, sokkal inkább olyan építészeti mikroklimát teremt, amely ugyancsak az alapállás paradoxonát kísérli meg feloldani. A pályázati terv megoldása, amely az agorateret és a dombot egyazon szerkesztésű, egymásba folyó térként határozta meg, nagyvonalúbb megoldás volt, mint a megvalósult, tájépítészetileg „belakott”, tagoltabb változat.

Több, egymást kiegészítő, együtt élő jelentést az a fajta építészet képes hordozni, amely kellőképp nyitott már a tervezés során is a különféle asszociációk irányába. E háznak számos – ebben az írásban nem elemzett – értéke mellett ez a legfőbb sajátossága. A Bíráló Bizottság 2009-es záró jelentésének utolsó, talán Reimholz Péter-

től származó, az épület közérthetőségéért aggódó mondatai pedig érvényesnek látszanak: „A tervet generáló gondolatok gondos, precíz, közérthető megfogalmazása és elfogadtatása egy demokratikus struktúrában alapkövetelmény még akkor is, ha ezeknek az érveléseknek elsősorban szelepnitő szerepük van. A ház elfogadtatásához értelmiségi, tudományos, egyetemi, művészeti körökből származó pozitív véleményformálók segítségével lehetne eljutni, mert ez egy ilyen épület.”

Szabó Levente

(A cikk az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.)

Építész vezető tervezők:

Báger András, Helmle Csaba
(BAHCS Művek Kft.)

Építész munkatársak:

Antal Gabriella, Báger Nóra,
Turai Balázs, Tóth Tamás

Tartószerkezet tervezés:

Ambrus Roland, Méri Tamás

Belsőépítész: Frank György,
Fábián Péter

Épületgrafika: Vékes Balázs

Épületszerkezetek: Handa Péter

Hőhíd megszakító: Schöck

Kert- és környezetrendezés:

Szabó Gábor, Zámbo Nóra

Épületgépészet:

Mangel Zóárd,

Kerék Attila, Kovács Zsolt

Épület villamosság:

Krén József,

Németi Ferenc, Bogár Péterné

Gyengeáram, épületautomatika:

Csányi István

Épületakusztika:

Pintér János

Külső közmű és út tervezés:

Bombolya Erzsébet

Középfeszültségű tervezés:

Somogyi János

Tűzvédelem:

Báder György

Akadálymentesítés:

Kormányos Anna

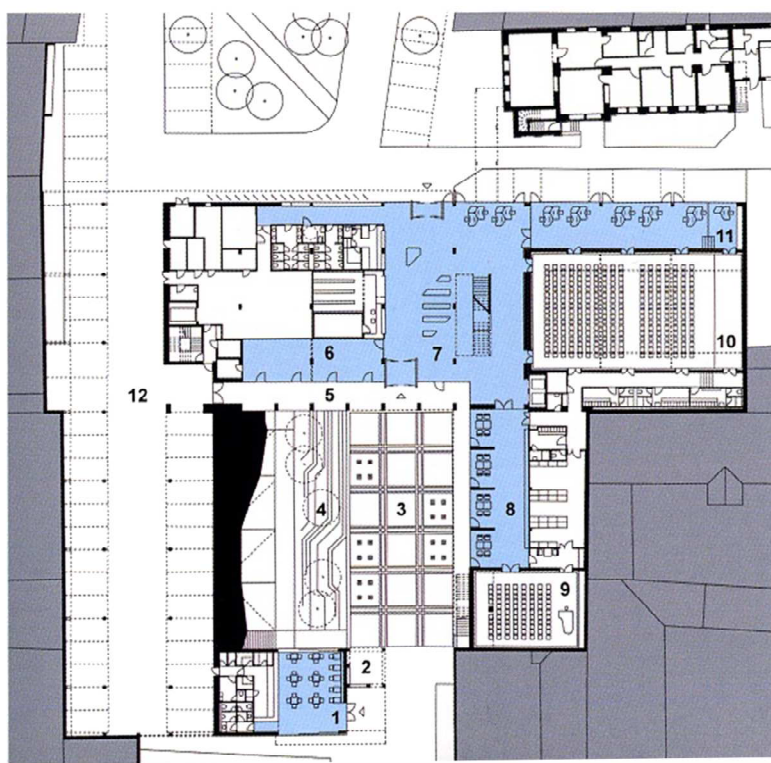
Költségvetés:

Juhász Lóránt

Látványtervezés:

Már Miklós

Fotó: Frikker Zsolt

A földszint alaprajza

1. Étterem
2. Klímatorony
3. Agora díszter
4. Lépcsős ülőfelület
5. Árkád
6. Üzletek
7. Aula
8. Olvasó –, kiállítótér
9. Kamaraterem
10. Díszterem
11. E-pódiumtér
12. Fedett parkoló